

УДК 336.72

Піскун Альона Валеріївна
аспірантка кафедри статистики
Одеського національного економічного університету
Пискун Алена Валерьевна
аспирантка кафедры статистики
Одесского национального экономического университета
Piskun Alena
postgraduate student of the Department of Statistics
Odessa national economic university

ЗАОЩАДЖЕННЯ І ФАКТОРИ, ЯКІ ЇХ ВИЗНАЧАЮТЬ
СБЕРЕЖЕНИЯ И ФАКТОРЫ, КОТОРЫЕ ИХ ОПРЕДЕЛЯЮТ
SAVINGS AND FACTORS DETERMINING THEM

Анотація. В статті розглянуті основні визначення поняття «заощадження», запропоновані як відомими зарубіжними економістами, так і сучасними науковцями України та Росії. Також наведені основні фактори, які мають безпосередній вплив на обсяги та тенденції заощадження в країні відповідно сучасним поглядам та дослідженням. Особливу увагу приділено саме розподілу факторів на суб'єктивні (визначаються так званим психологічним законом) та об'єктивні (багатство, рівень цін, сподівання, заборгованість споживачів, відсоткова ставка, зміни в податковій політиці) за теорією Дж.Сміта.

Ключові слова: заощадження, фактори заощадження, суб'єктивні фактори, об'єктивні фактори.

Аннотация. В статье рассмотрены основные определения понятия «сбережения», предложенные как известными иностранными экономистами, так и современными научными деятелями Украины и России. Также приведены основные факторы, которые непосредственно влияют на объемы и тенденции

сбережений в стране в соответствии с теорией Дж.Кейнса, современными взглядами и исследованиями.

Ключевые слова: сбережения, факторы сбережения, субъективные факторы, объективные факторы.

Summary. This paper discusses the basic definitions of "savings" that were proposed by known foreign economists and modern scientists of Ukraine and Russia. Also, in the article there are presented main factors that have a direct impact on the amount and tendencies of savings in the country according to the modern views and researches. Special attention is paid namely to the distribution of factors into subjective (determined by the so-called psychological law) and objective (wealth, the price level, expectations, consumer debt, interest rates, changes in tax policy) according to the theory of J. Smith.

Keywords: savings, savings factors, subjective factors, objective factors.

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни є нарощування та ефективне використання інвестиційних ресурсів. Інвестиційні процеси хоч і не вирішують стратегічного завдання структурної перебудови економіки, проте поліпшують загальні макроекономічні показники економічного розвитку країни. Особливо це актуально для України, оскільки інвестиції допоможуть їй вийти з економічної кризи з якнайменшими втратами. Джерелом накопичення інвестицій являються заощадження домогосподарств.

Мета дослідження. Розглянути основні варіанти визначення та інтерпретації поняття «заощадження» на основі аналізу не лише економічних робіт класиків, а й в результаті вивчення поглядів науковців сучасності. А також проаналізувати фактори, які безпосередньо або опосередковано впливають на бажання заощаджувати.

Аналіз публікацій. Проблеми заощаджень населення розглядаються на теоретичному та методологічному рівнях у працях таких зарубіжних учених, як: А.Сміт, Д.Рікардо, Дж. С.Міль, А.Маршал, Дж.М.Кейнс, Р.Харрод, Ф.Модільяні, Дж. Дьюзенбері, М.Фрідман, Р.Солоу.

Проблемами заощадження займалися такі вітчизняні економісти, як: Кваснюк Б.Є, Абакумова Ю.Г., Васенкова Є.І., Белугін Ю.М., Берегуля А.Я., Варламова Ю.А., Герасименко С.С., Павлів В.І., Дорош В.Ю., Крупа К.С., Ніколаєва А.М., Коцюрубенко Г., Добровольська І.О., Жупанін В. та інші.

Виклад основного матеріалу. Причини виникнення заощаджень дуже різноманітні. Так меркантилісти вказували, що причиною заощаджень являється бажання збагатитися. Фізіократи з Ф.Кене на чолі відкидали заощадження як несуттєві елементи відтворення. Неокласики вказували на те, що в довгостроковому періоді заощадження прямо залежать від нагороди за відмову поточного споживання, тобто від відсоткової кредитної ставки. Найбільш революційною в даному напрямі роботою була «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» Дж.Кейнса, в якій функція заощаджень виходить в результаті віднімання функції споживання від наявного доходу. Тобто споживання первинне, а заощадження детермінується споживанням. Дж.Дьюзенері запропонував гіпотезу відносного доходу, відповідно до якої індивід при визначенні середньої норми споживання орієнтується не на абсолютну величину доходу, а на відношення поточного доходу до максимальної його величини в минулому. Наступною модифікацією кейнсіанської гіпотези абсолютного доходу прийшла теорія перманентного доходу М.Фрідмена, яка ґрунтувалася на умові, що домашні господарства намагаються підтримувати обсяг споживання на незмінному рівні, незалежно від коливань доходу. Концепція «життєвого циклу» Ф.Модільяні будується на гіпотезі так званого перманентного доходу. В цій концепції поточний обсяг індивідуального споживання визначається у результаті рівномірного споживання всього потоку доходів, які він сподівається отримати на протязі життя. А.Пігу стверджував, що споживчі витрати та реальне багатство функціонально залежні та ввів у функцію споживання Дж.Кейнса в якості особливої змінної реальне фактичне багатство, а в функцію М.Фрідмена – реальне чисте багатство.

Заощадження – це дохід, не використаний на придбання товарів та послуг в рамках поточного споживання. Розмір заощадження обернено пропорційний величині споживання, оскільки їх джерелом виступає саме скорочення споживання. Сучасні спостереження та статистичні розрахунки підтверджують, що «сума, яку суспільство витрачає на споживання, очевидно залежить: 1) частково від величини доходу, 2) частково від інших супутніх об'єктивних факторів та 3) частково від суб'єктивних потреб та психологічних схильностей, звичок окремих членів суспільства, а також від принципів, на основі яких сукупний дохід розподіляється між учасниками господарського процесу... Мотиви витрачання переплітаються між собою, при спробі класифікувати їх легко допуститися помилки» [2, с. 206].

Таким чином, на розмір заощадження і споживання впливає багато факторів, які за теорією Дж. Кейнса доцільно розділити на дві великі групи: об'єктивні та суб'єктивні.

До числа об'єктивних факторів можна зокрема віднести наступні.

1. Багатство. Чим більше нагромадженого багатства домогосподарств, тим більша величина споживання та відповідно менша величина заощадження при будь-якому рівні поточного доходу. Зберігаючи, домогосподарства резервують свій поточний дохід для споживання у майбутньому. При цьому, чим більше накопили домогосподарства, тим слабший у них стимул до заощадження. Якщо ж майно в великому обсязі було отримано у спадок, то можливості споживання розширюються. Зменшення ж багатства скорочує обсяги витрат на споживання.

2. Рівень цін. Зміна рівня цін впливає як на купівельну спроможність домогосподарств, так і на обсяги збережень грошових засобів. Реальний рівень життя змінюється обернено до зміни рівня цін. Якщо ціни збільшуються, то реальне фінансове багатство зменшується і домогосподарства стають більш схильні до заощадження поточного доходу. І навпаки, якщо ціни знижуються, то це стимулює до споживання.

3. Сподівання. Сподівання домогосподарств, пов'язані з майбутніми цінами, грошовими доходами та наявністю товарів можуть впливати на поточні витрати та заощадження. Так впевненість у підвищенні цін та дефіциту товарів може призвести до збільшення поточних витрат та зниженню заощадження. А сподівання зниження цін може мотивувати домогосподарства більше зберігати.

4. Заборгованість споживачів. Рівень заощадження та споживання мають обернену залежність від рівня заборгованості. Якщо борги домогосподарств досягли такого рівня, що значна частина поточних доходів йтиме на їх погашення, то домогосподарства вимушені будуть скорочувати поточне споживання, аби знизити заборгованість. І навпаки, якщо споживча заборгованість відносно низька, то рівень заощадження домогосподарств може збільшитися.

5. Відсоткова ставка – фактор, який неоднозначно впливає на заощадження та споживання. Кейнс називав вплив даного фактора доволі сумнівним, але признавав, що зміна норми відсотка все ж впливає на готовність домогосподарств витратити на поточне споживання частину свого доходу.

6. Зміни в податковій політиці. Оскільки податки виплачуються частково за рахунок споживання та частково за рахунок заощадження, то підвищення податків зменшує обидві величини. І навпаки, доля доходів, отриманих від зниження податків, буде йти на збільшення як споживання, так і заощадження.

Дані фактори, звичайно впливають на рівень заощадження, але багато економістів впевнені у тому, що їх вплив не суттєвий. Основним фактором, від якого більшій мірі залежить рівень заощадження – це отриманий дохід.

Крім того, не можна оминати групу об'єктивних факторів, які впливають на готовність домогосподарств не споживати отримані доходи, а заощаджувати. Ці фактори «...описують ті психологічні особливості людського характеру, а також ті суспільні звички та інститути, які, хоча й не являються незмінними, все ж таки підтвержені суттєвими змінами на протязі коротким проміжків часу...» [2, с.206].

Дж. Кейнс виділяв та характеризував вісім основних об'єктивних стимулів та цілей заощаджувати [2, с.221]: обережність – мотив заключається в бажанні людей створити резерв на випадок непередбачуваних витрат (наприклад, смерть родичів, знищення майна в результаті природних катаклізмів тощо); розрахованість – домогосподарства віддають перевагу більшому споживанню в майбутньому, ніж меншому негайно; бажання кращого – кожна людина на рівні підсвідомості бажає з часом бачити підвищення рівня свого життя, навіть якщо можливість користуватися благами зменшується; незалежність – заключається в бажанні відчувати свою незалежність та самостійно приймати рішення; заповзятливість – забезпечити собі певний розмір недоторканого доходу, який дасть можливість здійснювати різні спекулятивні та комерційні операції; гордість – бажання залишити своїм нащадкам спадок; жадібність – бажання не витратити зароблені гроші на дрібниці, а залишити їх на майбутнє, тобто задовольнити саме відчуття жадібності; передбачливість – пов'язане з розумінням різних співвідношень доходу та споживання в часі, що пов'язане з бажанням дати освіту своїм дітям в майбутньому та забезпечити собі старість.

Сила та інтенсивність даних стимулів залежать від багатьох факторів, але актуальності не втратили на сьогоднішній день.

В сучасних економічних працях при визначенні заощадження більше керуються системою національних рахунків, згідно якої: «Заощадження представляють собою ту частину наявного доходу, яка не витрачена на товари та послуги для кінцевого споживання» [7, с. 110]. При цьому акцент робиться саме на трансформації заощадження в інвестиції.

Доктор економічних наук Кваснюк Б.Є вказує на те, що заощадження «завжди виступають певним відрахуванням від поточного споживання, вони забезпечують стійке підвищення рівня капіталоозброєності та продуктивності праці, зайнятості населення, максимум споживання на одного працівника і, врешті-решт, оптимізують економічний добробут» [12, с.7].

Белугін Ю.М. вказує на те, що «заощадження – це тимчасово не використана на поточні потреби частина особистого доходу, яка вкладається громадянами в кредитні установи або залишається на руках у населення і нагромаджується» [3, с.4].

Жупанін В. в авторефераті говорить, що «заощадження – це система суспільних відносин між індивідами з приводу збереження грошових коштів для їх використання у майбутньому та визнання діалектичної природи цієї категорії, яка формується суперечностями щодо періодичності отримання доходу, його неспівставності з вартістю окремих товарів, послуг та ієрархією потреб [9].

Берегуля А.Я. в своїй дисертаційній роботі вказує на те, що «заощадження – це відкладене споживання, що формується у натуральній, грошовій та фінансовій формах під впливом взаємодії сукупності факторів та мотивів на рівень ощадливості» [4].

В якості факторів, які впливають на норму чистих заощаджень населення, автор виділяє:

1. Коефіцієнт монетизації – це відношення грошового агрегату М2 до ВВП, що характеризує рівень розвитку фінансової системи.
2. Темпи росту ВВП на душу населення – чим більший дохід на душу населення, тим більша його частина буде зберігатися.
3. Індекс споживчих цін – характеризує рівень макроекономічної стабільності.
4. Реальна відсоткова ставка – зниження реальної відсоткової ставки стимулює поточне споживання і знижує заощадження і навпаки.
5. Сальдо бюджету – це відношення сальдо бюджету до ВВП, при цьому дефіцит бюджету в результаті зниження оподаткованих доходів населення приводить до збільшення заощаджень.
6. Платіжний баланс – це відношення сальдо платіжного балансу до ВВП, яке характеризує вплив зовнішніх заощаджень на внутрішні приватні заощадження.

В результаті аналізу отримані такі результати:

1. На заощадження населення суттєвий вплив мають саме заощадження минулих років, тобто заощадженням присутня певна звичка та стабільність. Тобто «в усіх промислово розвинутих країнах, як фондоорієнтованих, так і орієнтованих на банки, населення формує свої заощадження, виходячи з і стабільних споживчих уподобань; в середньому половина заощаджень населення стійка до будь-якого зовнішнього впливу» [4, с.14].

2. Між рівнем монетизації і заощадженнями населення існує стійкий від'ємний зв'язок. «Розрахунки показали, що при збільшенні можливостей банківського сектору по залученню заощаджень заощадження населення знижуються на 0,2% при кожному збільшенні монетизації економіки на 1%» [4, с.14].

3. Збільшення реальної відсоткової ставки на 1% приводить до збільшення заощаджень на 0,6%.

4. При збільшенні дефіциту бюджету на 1% заощадження населення збільшуються на 0,27%.

5. При збільшенні доходу на душу населення на 1% знижуються заощадження населення на 0,23% з лагом у два роки.

6. Збільшення дефіциту платіжного балансу на 1% збільшує заощадження на 0,07%.

Добровольська І.О. дає наступне визначення сутності заощадження: «це відображення системи відносин, що виникають з приводу отримання доходу населенням та відокремлення його частки з метою збереження за різними формами накопичення (грошовою, натурально-речовою, фінансових активів) для покриття виникаючих потреб у майбутньому та можливого використання як інвестиційного ресурсу» [8, с.31].

Коцюрубенко Г. вказує на те, що на рівень заощаджень домогосподарств впливають наступні фактори: рівень доходу, інфляційні очікування, сподівання домогосподарств щодо розвитку економічної ситуації в країні та власних

перспектив, демографічні чинники, зміни в оподаткуванні, зміни відсоткових ставок [10, с.72].

Крупа К.С., Ніколаєва А.М. вказують, що всі мотиви, якими керуються суб'єкти при вирішенні питань щодо заощадження своїх доходів, можна розділити на три групи [11]:

1) мотиви, пов'язані зі споживанням населення (забезпечення економічної та соціальної безпеки людини, придбання дорогих тривалого користування і нерухомості; задоволення потреб у відпочинку та розвагах; дотримання загальнолюдських і національних традицій); із забезпеченням старості (вихід на пенсію);

2) мотиви, пов'язані з одержанням доходу (одержання інвестиційного доходу; накопичення первісного капіталу для створення бізнесу);

3) мотиви, які стимулюють вимушені заощадження (формування заощаджень через звичку; невідповідність обсягу та структури пропозиції благ та попиту на них; відставання потреб людей від їх платоспроможності; труднощі легалізації тіньових доходів).

Павлів В.І., Дорош В.Ю. впевнені, що на процес накопичення коштів населення впливають такі фактори [13]:

- 1) дохід;
- 2) інфляційні очікування;
- 3) сподівання домогосподарств щодо розвитку економічної ситуації в країні та власних перспектив;
- 4) демографічні чинники;
- 5) зміни в оподаткуванні;
- 6) зміни процентних ставок.

Сутність поняття «заощадження» Варламова Ю.А. в авторефераті розкриває через призму трьох аспектів: «заощадження як явище визначаються через існування в економіці матеріальних і нематеріальних благ, виділених економічними агентами з процесу поточного споживання; заощадження як процес закладається у послідовній дії по виділенню економічними суб'єктами

частини наявного доходу; заощадження як відносини між економічними агентами, які складаються в процесі виділення частини наявного доходу» [6, с.11].

Автор розділяє основні фактори, які впливають на процес заощадження, на об'єктивні – це такі умови, які не залежать від економічного суб'єкта, але впливають на величину, форму та напрями заощаджень; та суб'єктивні – це особливості психологічні та особистісні якості людини.

При цьому об'єктивні фактори можна розділити на такі групи:

1) системні – це тип економічної системи, структура економіки, спосіб господарювання, рівень розвитку суспільства, відкритість економіки, ступінь глобалізації, розвиток фінансового ринку та інші;

2) макроекономічні – це дохід, ставка відсотка, інфляція, рівень заробітної плати, стадія економічного курсу, валютний курс;

3) соціальні – це державні соціальні гарантії, система страхування і пенсійного забезпечення;

4) інституційні – це законодавче регулювання, трансакційні витрати, функціонування ринку праці.

Суб'єктивні фактори домашніх господарств – це бажання залишити спадок нащадкам, незалежність тощо; мотиви корпорацій і держави – це страхування на випадок непередбачуваних подій, бажання ліквідності.

Об'єктивні та суб'єктивні фактори тісно пов'язані між собою, тому не можливо провести чітку межу між ними. Саме тому виділяють та аналізують систему факторів процесу заощадження, які нерозривно зв'язані та взаємозалежні.

Абакумова Ю.Г., Васенкова Є.І. свої дослідження присвятили визначенню основних факторів, які впливають на норму заощадження (відношення заощаджень домашніх господарств до їх сукупного доходу). В якості екзогенних (незалежних) факторів було обрано змінні рівня життя (в даному випадку це темп росту обсягів засобів, які знаходяться у розпорядженні домашніх господарств, тобто їх дохід; індекс споживчих цін) і процентної

ставки (середньозважена ставка по депозитам населення в національній валюті). Отримані дані свідчать про те, що найбільш суттєвий вклад у формування норми заощадження мають темп росту доходів і темп девальвації, який відповідає за збільшення заощаджень населення в неорганізованій формі, тобто в наявній валюті [1].

Висновки. В результаті дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Заощадження розглядаються як багатогранне поняття. Серед наведених визначень заощадження виступають як сукупність або система відносин, фонди грошових фондів або відкладене споживання тощо.

2. Фактори, які впливають на бажання людей не споживати, а заощаджувати, різноманітні, починаючи від бажання просто збагатитися, закінчуючи відсотковою ставкою по депозитам.

Але з впевненістю можна сказати, що сутність заощадження та факторів, які на них впливають, залежать як від цілей дослідження, так і від сучасної економічної ситуації в країні.

Література.

1.Абакумова Ю.Г., Васенкова Е.И. Применение моделей анализа панельных данных для оценки нормы сбережений населения / Ю.Г. Абакумова, Е.И. Васенкова // Управление в социальных и экономических системах: материалы XVIII международной научно-практической конференции, г. Минск, 30-31 мая 2009 г. / Минский ин-т управления; редкол.: Н.В. Суша – С.223-225

2.Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2. Предисловие, составление И.А. Столярова. – М.: «ЭКОНОВ», 1992. – 486 с.

3.Белугин Ю.М. Сбережения и безличные расчеты вкладчиков сберегательного банка СССР / Ю.М. Белугин. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 180 с.

4.Берегуля А.Я. Сбережения населения в странах, ориентированных на фондовый рынок и банковский сектор // Культура народів Причорномор'я – 2006. - №80. – С.12-17

5.Берегуля А.Я. Заощадження населення в умовах економічного зростання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 « Гроші, фінанси і кредит» / А.Я.Берегуля; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2007. – 21 с.

6.Варламова Ю.А. Сбереження в условиях экономической динамики: автореф. дис. на соис. науч. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Ю.А. Варламова – Казань, 2010. – с.23

7.Герасименко С.С. Система національних рахунків: навч. посібн. /С.С. Герасименко, В.А. Головка, І.М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.

8.Добровольська І.О. Теоретичні аспекти сутнісного розуміння категорії «заощадження населення» // Економіка розвитку. – 2011. - № 3 (59). – С. 23-28.

9.Заощадження населення як джерело залучення коштів в економіку України: автореф. дис. канд. екон. наук / В.Жупанін. Ак. фін. упр. , Наук.-дослід. фінанс. ін.-т. – К., 2009. – 19 с.

10.Коцюрубенко Г. Формування заощаджень українськими домогосподарствами // Вісник КНТЕУ – 2011. – №5. – С.71-81

11.Крупа К.С., Ніколаєва А.М. Мотиви формування заощаджень домогосподарств // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Бізнес-адміністрування: стан і тенденції розвитку». Збірник наукових праць / За заг. ред. І.М. Вахович. – 14 червня 2013. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С.78-80.

12.Національні заощадження та економічне зростання / За ред. д-ра екон. наук Кваснюка Б.Є. – К.: МП «Леся», 2000. – 304 с.

13.Павлів В.І., Дорош В.Ю. Окремі теоретичні аспекти класифікації заощаджень домогосподарств // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Бізнес-адміністрування: стан і тенденції розвитку». Збірник наукових праць / За заг. ред. І.М. Вахович. – 14 червня 2013. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С.111-113.